

Autor: Karel Veliký

Stejnomená knížka Aleše Nováka analyzuje Heideggerovy úvahy o povaze techniky, které byly inspirovány myšlením Ernsta Jüngerera. Autor ji uvozuje slovy: „Heideggerův pojem *Machenschaft* (disponující zhotovenost) jako určení epochy v rámci dějin metafyziky nahlížené z pozice dějin Bytí a jeho předpoklady u Ernsta Jüngerera. Moc, zhotovování a matematický charakter novověké vědy.“

Jedná se tedy o práci v dosavadní české filozofické literatuře ojedinělou, i když Jüngerova vlivu na Heideggera si byl jistě vědom už Jan Patočka. [1] Sám Heidegger napsal: „To, jak jsem již tehdy pohlížel na dějinnou situaci, lze uvést na jednom příkladu. V roce 1930 vyšel článek Ernsta Jüngerera *Die totale Mobilmachung* (Totální mobilizování); tento článek předjímal základní rysy knihy *Der Arbeiter*, která vyšla v r. 1932.

Tehdy jsem spolu se svým asistentem Brockem tyto spisy v nevelkém kruhu prodiskutovala pokusil jsem se ukázat, jak zvláště se tu vyjadřuje porozumění metafyzice Nietzscheho potud, pokud se dějiny a současnost západního světa spatřují a předvídají v horizontu této metafyziky. Na základě těchto spisů, a ještě spíše na základě jejich východisek, jsme promýšleli to, co přijde, tj. pokoušeli jsme se tomuto příštímu zároveň čelit v kritickém vypořádání. Tyto spisy tehdy četli mnozí jiní; odložili je však stranou jako mnohé jiné zajímavosti, jež tu byly ke čtení, a nepochopili jejich dosah. V zimě r. 1939/40 jsem pak ještě jednou v kruhu kolegů probíral zčásti Jüngerovu knihu *Der Arbeiter* a zjistil jsem, jak cizí a podivné byly ještě tehdy tyto myšlenky, až je „skutečnosti“ potvrdily. To, co Jünger myslí myšlenkou panství a podoby dělníka, a to, co ve světle této myšlenky vidí, je univerzální panství vůle k moci uvnitř planetárně pojatých dějin.

V této skutečnosti se dnes ocitá vše, ať už se to nazývá komunismem, fašismem nebo světovou demokracií.“ [2] Podle Aleše Nováka si přitom Jünger „vlastně nikdy plně neuvědomuje, co vlastně svými analýzami vyslovuje“ (Novák, c. d., s. 24). Je tedy ve vztahu k Heideggerovi jakýmsi básnícem – a snad i zpola třešticím – médiem, jehož „neuvědomělé podněty“ on zpracovává a rozvíjí. [3] Nechci zde s tímto výkladem polemizovat, ostatně není nijak neobvyklý. Považuji jen za nutné zdůraznit, že také v této oblasti existují vůči

Heideggerovi postoje velmi kritické, vyplývající především z jeho sporné interpretace Nietzscheho. [4]

Heidegger byl totiž přesvědčen, že Nietzsche ve své snaze překonat nihilismus „přehodnocením všech hodnot“ na základě „vůle k moci“ nihilismus ještě vyostřil a završil. Jüngerův Dělník jako pokračovatel nadčlověka, který disponuje moderní strojovou technikou (což je nejnápadnější výhonek podstaty novodobé techniky), mu proto byl jen „popisem evropského nihilismu ve fázi po první světové válce“ a v „planetární dimenzi“. Překročit horizont takovéto metafyziky vůle k moci bylo podle Heideggera vlastním důvodem, proč se po roce 1933 rozhodl angažovat. [5]

Pro Jüngera byla vůle k moci – jako pohyb, hybná síla všeho živého i dějin [6] – naopak absolutním odvratem od buržoazního nihilismu (vůlí k „totální mobilizaci“). Nově definovaný ontologický princip (vůle k moci), nová podoba světa (utvářená technikou) a jí odpovídající změny, mohou být zakoušeny jako katastrofické právě jen tehdy, tvrdí Jünger, když je člověk nevidí nebo odmítá vidět. Potom, ale jen potom, myslí člověk s ohledem na technikou formovaný svět nihilisticky. Nihilistické je, zůstat orientován podle měřítek a složek („institucí“) zanikajícího světa, nevidět nic jiného, než mizení starého a kdysi závazného.

Jüngerovo pojetí techniky je však ambivalentní. Zatímco pro Heideggera jsme „k technice všude nesvobodně připoutáni“ (Věda, technika a zamyšlení, Praha 2004, s. 7), pro Jüngera je to jak hodnotově neutrální nástroj vůle, tak moc, která má „tendenci určovat povahu bytí jsoucího“ (Novák, c.d.,s. 23). Moderní technika totiž vytváří lidskému jednání radikálně nové podmínky – podmínky oné nové skutečnosti světa, kterou Jünger v Dělníkovi popisuje. Jakýkoli pokus je podporovat (pokrokaři) nebo proti nim pracovat (zpátečníci), je těmto podmínkám už podřízen. Jüngerovo stanovisko proto odpovídá třetí pozici, pro kterou se vžil název konzervativní revoluce. Moderní technika je sice rozporuplná, skrývá v sobě největší naděje i nejhorší nebezpečí, ale toto riziko je třeba přijmout a vyrovnat se s ním.

Heideggerova definice techniky jako vše podmiňujícího „Gestell“ [7] nakonec významně přispěla k jeho „rehabilitaci“. Výroky typu „Technika, to je problém pro nás všechny...“ nebo „Technika je ve své podstatě něco, co člověk sám od sebe nezvládne.“, rezonovaly s antitechnicismem mnohých poválečných intelektuálů, od katolických existencionalistů přes liberální konzervativce po neomarxisty z „Frankfurtu“. Jünger se však před strašákem Golema, který se obrací proti svému pánovi, nesklonil ani po roce 1945 a měl, i po odvratu od kolektivního mýtu Dělníka, vždy blíž k faustovské linii, aniž by popíral nebo bagatelizoval její možné tragické vyústění. [8]

Poznámky a komentáře:

1. Postavou, resp. étosem „lesního chodce“, „nástupce“ Dělníka, Jünger ovlivnil i Patočkovi Kacířské eseje (1973-75), které pak sehrály jistou úlohu v disidentském milieu Charty 77. Předobrazem postavy mága Nigromontana, která se objevuje v několika Jüngerových knihách, nebyl prý – jak se mnohdy uvádí – Heidegger, ale filozof Hugo Fischer. Jünger po válce dedikoval Heideggerovi text o překonání nihilismu *Über die Linie*, na který Heidegger odpověděl vlastní úvahou *Über 'die Linie'*. Heidegger také přispěl do Mohlerova sborníku k

Jüngerovým šedesátinám *Freundschaftliche Begegnungen*. Ale v očích odpůrců mají oba muži společné hlavně jedno: ani jeden po válce neprovedl náležitou sebekritiku a neprojevil účinnou lítost nad svými „nepřijatelnými“ postoji.

2. Dělník od počátku vyvolává rozporuplné reakce. *Völkischer Beobachter*, orgán NSDAP, končil v roce 1932 svoji recenzi slovy, že „tímto spisem je překročena hranice, za níž se staví ke zdi“ a o autora, který mj. publikoval v národně-bolševickém tisku, projeví zájem němečtí komunisté. Pro jiné je naopak „jedním z nejdokonalejších zpodobení fašistického mýtu“. Možnou šíři výkladů nejlépe ilustruje věta, kterou si Jünger opsal do posledního svazku svých deníků *Siebzehn verweht V.* (Sedmdesátka odvanula, 1990-1995) z dopisu jednoho nadšeného čtenáře *Dělníka*: „Vše, co jsem se v islámu naučil, potvrzuje ducha a obsah Vašich názorů“. Zavádějící byl už sám název, který Jüngerovi vyčítal ještě Spengler, neboť s živým, reálným dělníkem, třídně a sociálně určeným proletářem, nemá *Dělník* – vyjma pojmu práce – mnoho společného. Dodnes není rovněž jasné, zda byl autorův záměr mytologický, prognostický nebo praktický. Jinými slovy: šlo o sen, utopii nebo bojový plán?

3. Heidegger si pravděpodobně cenil Jüngerova vytríbeného jazyka, filozoficky se však přes obapolný respekt nikdy neshodli a shodnout nemohli – už vzhledem k Jüngerovu platonismu – jakkoli oba snili o návratu k „původním zdrojům“. Přesto si po válce byly jejich pozice bližší než před ní.

4. Nejostřejším kritikem Heideggerova „pokusu neutralizovat výbušné Nietzscheho myšlení“ je Pierre Chassard (*Contre Heidegger v: Nouvelle Ecole 39/1982, Heidegger – L'etre pensé, Paříž 1988*), jinak též autor rozsáhlé studie *La Philosophie de l'Histoire dans la philosophie de Nietzsche* (1975). O tendenci spatřovat v Nietzscheho myslitele, který se rozešel s metafyzikou radikálněji než Heidegger, viz Gianni Vattimo, *Heideggers Nihilismus: Nietzsche als Interpret Heideggers v: Kunst und Technik. Gedächtschrift zum 100. Geburtstag von Martin Heidegger, Frankfurt/Main 1989, s. 141 – 153.*

5. Je to paradox. Na jedné straně *Dělník* jako jeden z textů, které údajně „urovnávaly cestu nacismu“, ačkoli Jünger nikdy nebyl členem NSDAP a posléze odmítl funkci v Pruské akademii umění. Na druhé straně „existencialistické“ *Bytí a čas*, ani filozofie života, ani metafyzika vůle, už vůbec ne *rassische Weltanschauung*, jehož autor se nicméně stal členem strany a po určité době se výrazně angažoval, když hodlal „revolučně přetvořit celé německé školství“. Na rozdíl od Jüngerova apelu na maximální využití technických zdrojů (hle: Pro Novou levici je jakákoli podoba technokratismu automaticky 'fašistoidní') doufal Heidegger vývoj světa od bezuzdné technické rozpínavosti, jejíž podstatu ztotožnil s podstatou novodobé metafyziky, naopak zvrátit. O nacionálním-socialismu měl zjevně vlastní představu. Roku 1935 napsal: „Co se dnes kolportuje jako filozofie nacionálního socialismu, co však nemá s vnitřní pravdou a velikostí tohoto hnutí (totiž se setkáním planetárně určené techniky a novodobého člověka) ani v nejmenším nic společného, to dnes loví v těchto kalných vodách „hodnot a celostí“. Heidegger se nejspíš domníval, že „mužný“ NS ovládaný politickou vůlí by toto „setkání“ mohl zvládnout o něco lépe, než „ženská“ liberální demokracie ovládaná logikou zisku.

6. Pro Jüngera je ovšem vůle nedefinovatelná: definovat ji by znamenalo podříditi ji rozumu, jejímu sluhovi.

7. Gestell je Heideggerův novotvar pro oblast moderní techniky, resp. způsob (slovo je odvozeno podobně jako třeba Gebirge od Berg nebo Bestellen od stellen), jak tato technika odhaluje jsoucno, tzn. jak podmiňuje způsob nazírání, způsob chápání všeho, co je. Důležitý je přívlastek moderní, neboť původní technika, která člověka, tuto „deficitní (absence druhově specifické obrany!), nehotovou (A. Gehlen), ale zároveň otevřenou bytost“ provází od jeho počátků („technika patří k tomu, co je v člověku nejlidštější“), byla usměrňována mnoha netechnickými společenskými požadavky (viz A. de Benoist, Manifest: Nová pravice v roce 2000, s. 9, smz. Dělského potápěče z května 2008). V materialistické společnosti novověku však „věci již nejsou pouhými předměty pro nějaký subjekt, nýbrž je to Gestell, co se vším zachází a točí“.

8. Člověk se pomocí techniky vždy snažil oslabit moc, kterou nad ním příroda má (patří sem i „techniky“ rituálu, magie). Moderní člověk velkoměsta, kde tato technická ochrana pomocí strojové techniky dosáhla nejvyšší úrovně, přírodu znovu objevuje a zároveň se vůči ní cítí provinile, neboť si je vědom propasti, která se mezi nimi vytvořila. Podle Heideggera je tu např. dnešní „odkouzlený“ Rýn již jen pro techniku (Věda, technika a zamyšlení, Praha 2004, s. 15), Jünger ale věřil, že tzv. druhá, postindustriální technika (mikrofyzika, genetika, astrofyzika), zjeví „kouzlo“ nové. Ne už jen v říši rostlin nebo v lůně kopců, které již nejsou tajemné tolik jako pro naše předky, ale na úrovni nekonečně vzdáleného či nekonečně malého. „Technověda“ posunuje tajemství do „nové přírody“, do „hloubek“ elementárních částic či „výšin“ kosmu, jejím předmětem již není smyslově vnímatelné či uchopitelné prostředí, nýbrž mikrokosmos, tzn. vlastní třešť materie, popř. bezprostředně nepostihnutelné skutečno vesmíru.

Články a literatura:

Aleš Novák, Moc, technika a věda: Martin Heidegger a Ernst Jünger, Togga - vita intellectiva, Praha 2008.

Martin Heidegger, Rektorát 1933/34, Skutečnosti a myšlenky v: Filozofický časopis 1/1996, s. 61.

Marek Pokorný, Básník smrti Ernst Jünger se dožívá sta let v: MF Dnes, 29. 3. 1995

Už jenom nějaký bůh nás může zachránit (rozhovor, který M. H. udělil redaktorům Spiegelu, září 1966)

v: Filozofický časopis 1/1995, s. 3 až 35 (včetně Patočkových komentářů).